

Az alternatív spiritualitás tipológiái

© Domokos Áron

Kaposvári Egyetem Pedagógiai Kar, Magyar Nyelvi és
Kultúratudományi Tanszék, Kaposvár

aron-domokos@chello.hu

Szókratész a könyvesboltban

Ha a mindig tanulni kész Szókratész – mondjuk egy időutazásnak köszönhetően – a mai nyugati világba, akár Magyarországra csöppenne egy hosszú vendégeskedésbe, miután megtárgyalná új beszélgetőtársaival az igazság, a jóság, a barátság stb. fogalmainak a jelentését, s egy feng-shui elvek szerint berendezett lakásban pihenésképp tévézni kezdene, előbb-utóbb (a déli műsorsávban) biztosan belefutna egy jós-műsorba. A közeg némileg ismerős lehetne számára, s rákérdezve vendéglátóitól, mégis mi ez, arról értesülne, hogy ezek a jósló, kártyavető, átoklevegő, aurafésülő tevékenységek a mai kor emberének szóló – anyagi ellenszolgáltatás fejében megkapható – segítség. Különös érdeklődése láttán vendéglátója talán még egy könyvesboltba is elvinné: itt aztán értesülne, hogy az Univerzumtól megrendelhető kívánságok elmélete, a parapszichológia, a kvantum-fizikával összekapcsolt buddhizmus, a Transzcendentális Meditáció, Eckhardt mester tanításai, a teozófia, az egyiptomi titkos tanok, az indián tanítások, a druidizmus, a grafológia és a Szent Grál kutatása is valamiként hasonlatosak a tévében látottakhoz. Sőt, „*a csontkovácsok, a kineziológia, homeopátia, az írisz-diagnosztika, masszázsk .., gyógynövények alkalmazása*” is (Hanegraaff, 1996:54) Ráadásul – tudná meg az egyre jobban elsápadó bölcs – mindezt egy fogalom alá sorolják be: az 'ezotéria/ezoterizmus' fogalma alá. Ha a füstölők illatától elbódultan megkérdezné legvégül – bár görögül még mindig jól beszél –, hogy mit is értenek ez alatt, s hogy a felsoroltak között mi a hasonlóság és mik a különbségek, valamint, hogy miként lehetne a fogalmak között rendet tenni, vendéglátója rettenetes zavarba jönne: „mindegyik afféle spirituális dolog” – vágná ki magát, majd egy kutatóhoz-szakértőhöz irányítaná tovább a filozófust.

A modern spiritualitás, az ezoterizmus kutatása

Az ezotéria mai fogalmát azonban kutatói/szakértői/tudományos szempontból sem olyan könnyű meghatározni, még az elnevezések is különbözőek: van, aki 'ezoterizmus' helyett inkább a 'nyugati ezoterizmus' kifejezést használja, más a 'New Age' fogalmat, esetleg a 'New Age-irányzatot' vagy a 'New Age Mozgalmat'. Más az 'okkultizmust', a 'modern spiritualitást' vagy az 'alternatív spiritualitást', esetleg az 'populáris ezotéria' kifejezést, megint más az 'Új Vallási Mozgalmak' elnevezésnél marad meg, de felmerül az 'újpogányság' címke is.

A témával mindenestre rengetegen foglalkoztak és foglalkoznak az angolszász nyelvterületen (és egyre többen Magyarországon is), se szeri, se száma a különböző tudományos és ismeretterjesztő írásoknak, s kutatóként az egyetemi oktatásba¹ is bekerült néhány országban. A vizsgálatokban a történészek (Frances Yates, Edgar Wind, Ernst Cassirer nyomán tudománytörténészek, művészettörténészek, eszmetörténészek) és a vallástudomány szakértői járnak az élen, de szociológusok, pszichológusok, kulturantropológusok, néprajztudósok, nyelvészek, neurológusok, teológusok és hitvédelmi szerzők is bőven akadnak, a saját maguk önbesorolásával foglalkozó ezoterikus szerzőkről nem is beszélve. Ahány tudományág-nézőpont, ahány világnézet, ahány tudós habitus és személyes beállítottság, annyi megközelítés. Az ezotéria fogalomköre, úgy tűnik, egyszerre „túldeterminált és homályos” (Sárközy, 2005:123) – meghatározásában többféle, sokszor ellentmondó elméletek állnak egymás mellett. Olyan szintén problémásan definiálható fogalmak rendszerén keresztül közelíthető meg, mint a 'mágia', a 'spiritizmus', az 'okkultizmus', a 'gnoszticizmus', az '(ál)tudomány' vagy maga az '(ál)vallás' és az '(ál) spiritualitás'. „A különböző szerzők közt – írja a néprajztudós szerzőpáros – a mai napig nem alakult ki teljes konszenzus az említett gondolatkörök definícióit illetően” (Szilágyi & Szilárdi, 2007:25).

Antoine Faivre, az ezoterizmus egyik legnagyobb élő, francia szakértője, aki maga is részt vett az elméleti rendrakásban (szerkesztője volt mások mellett a *The Dictionary of Gnosticism and Western Esotericism*-nek), egy írásában például kifakad egy másik közel 1500 oldalas szótárra a *Dictionnaire de l'ésotérisme*-re (Paris, Presses Universitaires de France, 1998) mondván, sem módszertanilag, sem definíció-használatukban nem jártak el következetesen a szótár készítői. Egymás mellett tárgyalják ugyanis a legkülönbözőbb korokat és földrajzi egységeket: az ausztrál őslakosok szokásaitól, az egyiptomi fáraókon át, Afrikáig és Kínáig, s ez a mű így inkább afféle Vallások és mítoszok szótára lehetne. (Vö: Faivre, 2000:XXII.) A történeti-fenomenológia kritikája ez a strukturális hasonlóság, a társadalmi beágyazottság, de leginkább a könyvkiadói bombasztikusság szemléletével szemben.

Jellemzések, meghatározások a tudomány részéről

A tipologizálás és definiálás paradoxona, hogy a besoroláshoz, osztályozáshoz szükség van egy meghatározásra, a meghatározáshoz viszont számba kell venni az egyes eseteket, melyeket természetesen valamiféle meghatározásnak kell egybetartania, ami alapján egyáltalán esetnek minősítettek, s eközben lehetőleg a történetiséget és kulturális kontextust sem szabad szem elől téveszteni. A meghatározások alól így rendre kibújnak konkrét esetek. Az etimológiából kiinduló definíciók, pl. a néprajztudós-kultúrtörténész, Hans

¹ „Jellemző, hogy két komoly egyetem is fenntart tanszéket az okkult és ezoterikus témák kutatásának: a párizsi École Pratique des Hautes Études ötödik szekciójának része az „Ezoterikus és misztikus áramlatok modernkori és kortárs európai története” tanszék, az Amszterdami Egyetemen pedig a „Hermetikus filozófiatörténeti tanszék” tömöríti azokat a nemzetközi életben teljesen komolyan vett kutatókat, akiknek kutatási területe a témába esik.” (Láng, 2007:149-150.)

Biedermanné (1973-ból), miszerint az 'ezotéria' „a kiválasztottak számára hozzáférhető titkoston... mely csak olyan szabályos keretek között és szövetségekben lehetséges, amelyek csak jelzésszerűen közlik a tanait” (Biederman, 1989:117-118) hasznosak ugyan, de nem elégségesek. A meghatározatlansági szemantikára (Kiss, 2006) az ezoterizmus vizsgálatánál is előbb-utóbb szükség lett.²

Az ezoterizmus tág, vallás-fenomenológiai rendszerezése

„Úgy tűnik – magyarázzák Szilágyiék –, hogy a legsikeresebbnek azok a megfogalmazások tekinthetők, amelyek nem feltétlenül definitív-szubsztantív meghatározását kívánják megadni egy jelenségnek, hanem fenomenológiai sajátosságokkal írják körül, illetve tipologizálják az adott megnyilvánulási formákat” (i.m. 25.) A legelismertebb ezek közül a már emlegetett Antoine Faivre-é, aki – számos publikációban kifejtette, hogy az ezoterizmushoz mint egyfajta gondolkodáshoz négy plusz kettő (kevésbé lényeges) kritérium együttállása szükségeltetik: 1. az összefüggések feltételezése (vagyis, hogy az Univerzumban, a makrokozmoszban és a mikrokozmoszban valóságosan vagy szimbolikusan minden összefügg egymással). 2. a természet élő entitásként való elfogadása (vagyis, hogy az Univerzum nemcsak entitások bonyolult összefüggésrendszere, hanem antipátiákkal és szimpátiákkal leírható élő egész, melyben a lelki és fizikai egészség közti kapcsolatokat a mágia ismeri). 3. a meditációs-imaginációs gyakorlatok, technikák, szimbólumok alkalmazása (mely aktusban a közvetítés a lényeges: a szimbólumok mint jelek ilyenkor a láthatatlan vagy rejtett dolgokra referálnak, a guruk is közvetítők, a misztikával ellentétben nem az Istennel való egybeolvadás a lényeges itt, hanem az út, a felemelkedés, az aszcendálás vagy deszcendálás.) 4. a személyes átváltozás, átlényegülés, fejlődés, megvilágosodás tapasztalata; 5. a minden vallási hagyomány egymásra-vonatkoztatásának gyakorlata a Philosophia Perennis nyomán (itt Faivre elsősorban a tradicionalistákra gondol). 6. a transzmisszó, a beavatás gyakorlata, melyben feltárul a mindenkori igaz-szent tudás hagyománya is. (Vö: Faivre, 2000:XXII-XV; Goodrick-Clarke, 2008: 8-10.) Az ezoterizmus ebben az értelmezésben nagyon tág referenciahalmaz – véli Hanegraaff –, s világnézetileg leginkább a holizmussal írható le. Így az okkultizmus, s az egész New Age és az újpogányság ennek a gondolkodásnak csak a részhalmaza (Hanegraaf, 1996:400). De mi jellemzi még pontosabban a New Age-et?

² „A meghatározatlansági szemantikával való kezdés valójában védtelenné teszi a filozófiát. Fogalmi ugyanis nem számolhatnak az olvasó azonnali megértésével önkényessé és tetszőlegessé teszi annak értelmezését.” (Kiss, 2006)

A New Age szűk történeti-kontextuális rendszerezése

Hanegraaff történeti analízise során arra jut, hogy a magát a New Age-et, s a New Age-irányzatait – melyek annyira sokfélék, hogy néha pusztán marketingfogásnak tűnik a közös elnevezésük – csak *indirekt módon* lehet definiálni, mivel minden korban a kurrens és domináns vallással és kultúrával szemben fejlődtek ki. A New Age valóban ellenkultúra – állítja –, a fennálló kultúra kritikája tehát, s holista világnézetéből eredően szemben áll mindenféle dualizmussal, mely a nyugati kultúra alapja: így a Teremtő-teremtény, az Isten-ember, az Isten-természet, az ember-természet, a lélek-anyag és egyéb későbbi tudományos felosztással is. Történeti elemzésében egy dinamikus tipológiát állít fel, melynek fő hívó szavai, ideáltípusai: 1. az ész/értelem (tudományos racionalitás); 2. a hit (keresztény dogmatika); 3. a gnózis (mágia, ezotéria). Hanegraaff, akár csak magam is (Domokos, 2007), eme három ún. „dinamikus konstrukció” egymáshoz való viszonyait, mozgásait vázolja művében: *„Minden New Age vallás alapvető vonása a modern nyugati kultúra dualista, redukcionista szándékainak a tagadása, melyek dogmatikus kereszténységként jelennek meg egyrészt, s racionalista/szcientista ideológiákként másrészt. Úgy vélik, létezik egy „harmadik út”, mely sem nem vallásos/spirituális, sem nem tudományos, hanem e kettő magasabb szintézise. Vádjuk, hogy e két trend, melyek alapjaiban és mindenekfölött meghatározták a nyugati kultúrát, felelősek a világ mostani válságáért, mely válság csak e „harmadik út” széles társadalmi elfogadottsága révén oldható fel.”* (i.m. 517.) Hanegraaff a szakirodalommal egyetértve világnézetileg össze nem illő darabokból állónak, szinkretistának látja a jelenséget, pár fontos általános jellemzőt azonban megállapít még róla: 1. a New Age kifejezetten *evilági orientációjú*, az *itt és most* a lényeges a hívei-követői számára; 2. a New Age *holista* világnézetű. 3. a New Age *evolucionista*, vagyis mindenhol, mindenben fejlődést lát, minden változást optimistán szemlél; 4. a New Age *pszichologizálja a vallást és szakralizálja a pszichológiát*, s a belső fejlődést hirdeti. 5. a New Age egy *Új kor* eljövételében bíz (vö. Hanegraaff, 1998:365-366, 514-515). Végső meglátása szerint a New Age valójában szekularizálta a századokon átélő, mozgó, változó ezoterizmust. (i.m. 520-521.)

A történész Goodrick-Clarke vitázik³ Hanegraaff fenti általánosításával (miszerint a nyugati ezotéria mindig ellenkultúra), és arra figyelmezteti, hogy történetileg mindez kevéssé védhető (Goodrick-Clarke, 2008:4). A modern nyugati ezotériát Faivre nyomán ő a hellenizmusig vezeti vissza, melynek globalista, multikulturális miliője óriási társadalmi változásokat hozott, s végigvezeti olvasóját innen a reneszánsz mágiáján, kabbaláján, angyalmágiáján és Jacob Boehme teozófiáján át a rózsakeresztességen és a szabadkőművességen keresztül a mesmerizmusig, a 19. századi mágiáig, Helena Blavatsky-ig⁴ és az ún. „új paradigmáig”, a modern ezotericizmusig.

³ Bowman és Sutcliffe szintén nem tartják megfelelőnek azt, „hogy a kortárs vallásosság egyik jellemző attitűdjét jelentő spiritualitást kizárólag a mindenkori prominens kulturális formációkkal szemben határozzuk meg” (Kis-Halasz, 2010)

⁴ A New Age és a feminizmus, a New Age és a társadalmi nem egyelőre elhanyagolt témájához lásd: Crowley, Karylin (2011): *Feminism's New Age Gender, Appropriation, and the Afterlife of Essentialism*, State University of New York Press; vagy: Tumber, Catherine (2002): *American*

Valláskutatók, társadalomkutatók egyéb észrevételei, leírásai

Vallásszociológia. Kamarás István (1999) a nemzetközi valláskutatási diskurzusba bekapcsolódva az ezotériát a New Age terminusával az „új vallási mozgalmak” (ÚVM) közé sorolja⁵. A New Age mozgalmat ugyanakkor „világot erősítő mozgalomnak” tartja, mely számára a világ érték és cél. Hozzátehetjük, hogy a New Age jellegű vallásgyakorlatokban nemcsak a kötelező kultuszhely, vagy a rögzített, közösségformáló rituális szabályok hiányoznak, de alapító vagy alapító irat sincs. Paul Heelas (vallás)szociológus, antropológus a vallásosság individuálisabbá, bensőségesebbé válásáról beszélve abban látja a szerteágazó New Age-mozgalmak ideológiai magvát, hogy mindegyik, a modernitás bizonytalanságaival, tanácstalanságával szemben, az én szentségét, az egyéniség önértékét, a szubjektív fordulatot emeli ki, és a spirituális önfejlesztést, önmeghaladást hirdeti (Heelas, 1996:2, 164, 173-174). Az alternatív spiritualitás/ populáris ezotéria szinkretizmusa⁶ minden elemző számára szembeszökő, s valóban a különböző korszakok/kultúrák tudástípusainak/diskurzusainak diribdarabjaiból válogatva, „barkácsolva” a követőjében a mindentudás látszatát kelti, aki így inkoherenciájára sem igen reflektál (Farias, Claridge & Lalljee, 2005:980).

A legtöbb valláskutató az új vallási jelenségeket vizsgálva abban mindenestre megegyezik, hogy a transzcendenciához való viszony változóban van. Diósi Dávid egyenesen „vallásbarát légkörről” beszél: „*Korunkat nem Isten hiánya jellemzi, hanem sok Isten jelenléte. Ez a vallásosság már nem esik egybe az egyház által közkedvelt kategóriákkal*” (Diósi, 2011:726). Kis-Halás Judit tanulmányaiban az alternatív spiritualitás fogalmát használja a jelenségre, mert szerinte ez a kifejezés „*határozottabban visszaadja az új típusú lelki-szellemiségi meggyőződésnek a hagyományos vallásosságtól eltérő jellegét*” (Kis-Halás, 2007:415).

Feminism and the Birth of New Age Spirituality: Searching for the Higher Self, 1875-1915.
Rowman & Littlefield Publishers

⁵ A kurrens vallástudomány alig egy évtizede megjelent műve, a *The Oxford Handbook of New Religious Movements* is szárnyai alatt tartja az ezotériát. Külön fejezetekben foglalkozik az „alternatív spiritualitással”, az „ezotericizmussal”, az „UFO-hittel” és az „új-pogánysággal”. Lásd: Lewis, James R (ed.) 2004: *The Oxford Handbook of New Religious Movements*. Oxford University Press

⁶ A vallástudomány a szinkretizmus kifejezést inkább leíró (a vallások egymásra hatásának) értelemben alkalmazza, belátva, hogy minden vallásban vannak „idegen” elemek. Ám szinkretizmusból is két fajtát különböztet meg: 1. a saját tanítás kontextualizálására felhasznált elemek; 2. a tanításba szerves illeszkedés nélkül beemelt, nem odatartozó elemek szinkretizmusát (vö. Máté-Tóth András, 2002:591-593).

Tipológiák

Tipológia az Egyetemes Tizedes Osztályozás alapján. „Az osztályozás az emberi gondolkodás alapformája, egyidős az emberi gondolkodással, és véle karöltve fejlődik” (Horváth, 1987:III). Az ember számára – folytatja a könyvtártudós – az osztályozás kényszer is a világ rendezett megismerésére. A könyvtári osztályozás célja, hogy az egységként tekintett tudományt, az emberi ismeretek egészét részekre ossza, és hogy az individuumokat, tényeket, eszméket, elméleteket egy átfogóbb fogalmi osztályba sorolja. A hazai könyvtárak nagy része a nemzetközileg elfogadott Egyetemes Tizedes Osztályozás szakjelzeteit alkalmazza. Az ETO, nyelvektől és írásmódtól függetlenül, kódolt módon számjegyekkel fejezi ki az emberi ismeretek fogalmait. Készítői az ezotéria területeit több kategória alá is besorolják: mégis leginkább az „Filozófia. Pszichológia. Etika” (1-es) főosztályába tartozóknak gondolják, ezen belül is „A szellem filozófiája, a szellemi lét metafizikája” (13-as), majd az „Okkultizmus” (133-as), végül a „Szellemi nevelés. A megismerés útja” (133.25-ös) csoport alá rendezik őket. Bizonyos területek, így a különböző gyógyító praktikák az „Alkalmazott tudományok” (6-os) főosztályba, azon belül is „Gyógyítás” (610-es) alosztályába kerülnek (613 illetve 615.8). Mások pedig, mint például a meditációkkal és keleti gurukkal kapcsolatos könyvek a „Vallás” (2-es) főosztályon belül az „Általános összehasonlító vallástudomány” (291-es) alá a „Vallási szervezetek, szent személyek” (291.9) csoportjában találják meg a helyüket. Más területek, mint például a „Feng-shuis könyvek” megtalálhatók a „Lakberendezés” (643/645) és „Kertészet” (490.1) csoportjában, a „Szcientológia” pedig a „Személyiségfejlesztés” (680) jelzetét is megkapta. Az ezotéria ezeken kívül fellelhető még az „Áltudományos hiedelem” (001.97), a „Tudományosan nem bizonyított” (001.94), illetve az „Ezoterikus iskolák” (141.339) csoportjában. Az 'ezotéria, ezoterika' az ETO-ban önálló kategóriaként nem létezik, mindig csak jelzőként kapcsolódik az különböző területekhez pl. „Ezoterikus tulajdonság” (021.453)

Tipológia a kortárs tudományfelfogáshoz való viszonya alapján. Mint láttuk a tudomány-szemponitú besorolás alapján az alternatív spiritualitás/populáris ezotéria – Hanegraaff meglátását alátámasztva – hol a bölcselet, hol a pszichológia vagy a vallás alá sorolattik, de nagyon sokszor az „áltudomány” alá is. Érdeemes azonban itt is empatikusabban hozzáállni a kérdéshez, és az ezoterikus szerzők/írások önjellemzéseit is figyelembe venni, majd érvényesíteni a kritikai reflexiót. Ez alapján felállítható a következő tipológia: 1. Harcosan tudomány-ellenes ezoterikus tanítások (jellemzője: a tudományt az anyagelvűséggel összekötő felfogás); 2. A tudományt látszólag elfogadó, annak külsőségeit utánzó áltudományok (jellemzője: tudományos mimikri, „kvantumhalandzsza” (Farkas & Mund, 2002:77); 3. a tudományossággal jó viszonyt folytató, a „parajelenségeket” laboratóriumi körülmények között vizsgáló kutatások, a parapszichológia (illetve ide sorolható talán az ún. kognitív neurológiai vizsgálatok: „neuroteológia”.) 4. a tudományt elismerő, tudományfölöttiségéről beszélő „holista” elképzelések, melyek persze szintén az áltudomány címkét kapják meg (Wilber, László Ervin).

Tipológia a kereszténységhez való viszonya alapján – az újpogányság. A New Age és az újpogányság egymáshoz való viszonyulásában alapvetően két

szemléletmódot különítenek el a valláskutatók: 1. az újpogányság a New Age mozgalmak egyike; 2. az újpogányság önálló vallási rendszer, s a két szisztéma csak bizonyos pontokon érintkezik egymással. Az újpogányság gyűjtőfogalma alá sorolják a következő újjáélesztett szinkretikus hiedelemrendszereket és kultuszokat: 1. a kereszténység előtti európai hitrendszerek (druidizmus, germán mitológia); 2. a kereszténység előtti nem európai eredetű kultuszok (Mithrasz-kultusz); 3. Európán kívüli népek, törzsi társadalmak vallásai, hiedelemrendszerei (szibériai sámánizmus, afrikai, latin-amerikai hiedelemrendszerek) (Kis-Halasz, 2005:56).

Tipológia a kapitalizmushoz való viszonya alapján. Az orientalista valláskutató Richard King és a vallásfilozófus Jeremy Carrette a nyugati neoliberalizmussal és globalizációval szembeni marxizáló kritikájukat (*A spiritualitás kiárusítása*) összekapcsolták a vallások észlelhető kommercializálódásával (*A Piac és a Kapitalizmus az új vallás*, Carrette, 2005:179). A spiritualitás mai formájáról azt gondolják, hogy bár nem választható külön a gazdaság kérdéseitől (hisz vallás és gazdaság mindig összefüggött), ám még sem kéne, hogy minden ízében csak az alakítsa (Carrette, 2005:17). A társadalomtudományban használt „csendes hatalomátvétel” kifejezést – mely arra utalt, hogy a késő modernitásban a gazdasági (nagy)vállalatok (a vállalati kapitalizmus) átvették az irányítást a politikától – adaptálták a vallás szférájára is. Az emberi gondolkodást és érzékelést, s így vallásos-érzékelést is a XX. század végére újraformálták a fogyasztói piac képei és reklámkampányai, melynek köszönhetően a spiritualitás piacát is megnyithatták. Elemző kritikájukban a nem-nyugati vallások/hitek illetéktelen kisajátításról mint a gyarmatosítás egy formájáról beszélnek, s más valláskutatók által is ismert fordulatokat használnak: a lelkiség privatizációja, a keleti tanok pl. a jóga szekularizációja, a vallás elüzletiesedése. Roy Wallis (1984) vallástudományi tipológiája nyomán (az ÚVM kapcsán Wallis a „világot elutasító”, „a világot helyeslő-elfogadó” és „a világhoz alkalmazkodó” kategóriákat állítja fel) azt vizsgálták, hogy a különböző spirituális irányzatok hogyan viszonyulnak a kapitalizmushoz és a fogyasztáshoz. Végül négy csoportot különítettek el: 1. az antikapalista, forradalmi spiritualitást (mely a neoliberális gazdasági ideológiát elutasítja, s a társadalmi igazságosságot hirdeti; ők általában egy nagyobb vallási hagyomány speciális követői). 2. az üzleti-etikai, reformista spiritualitást (mely legális célként fogadja el a profittermelést, de az erkölcsi elvek gyakorlati betartását megköveteli; ők általában keresztény alapú gazdasági-teológiát is kidolgoznak). 3. az individualista-fogyasztói spiritualitást (mely leginkább a tv-evangelizátorok „prosperáló vallásából” nőtt ki és egészült ki a New Age önfejlesztő elméleteivel); 4. és nem utolsó sorban a kapitalista spiritualitást, mely a hagyományos vallásokról leválva még inkább posztmodernnek számít, mint a 2-es, és 3-as csoport. A Deepak Chopra és Osho nevével is fémjelzett spirituálisok jellemzői a következők: 1. atomizmus (a közösségért érzett felelősség kevésbé fontos); 2. önérvényesítés (a hasznot elsődleges motivációnak tekinti); 3. vállalatközpontúság (a vállalkozás mindennekefelett). 4. utilitarianizmus (mindenkit a saját hasznának előmozdítójaként kezel); 5. fogyasztói tudat (a boldogság kulcsa a beszerezhető vágykielégítés); 6. kvietizmus (a társadalmi igazságtalanságokba való belenyugvó közöny). 7.

politikai rövidlátás (a semlegesség tana, a spiritualitás politikai dimenzióinak az elutasítása); 8. agykontroll és önmegnyugtatás (az önfejlesztő tréningek belső békét begyakoroltató technikái - szemben a külvilág megváltoztatásával). (vö: im. 17-22.)

Szókratész az interneten

Szókratész hazaérkezve gyorsan rájönne, hogy még hányféle tipológia felállítása lehetséges: a holizmus és a gyógyítás kapcsolatából eredeztethető csoportosítások; az alternatív gyógyászat orvostudomány általi elfogadottságából következő csoportosítások. A jogi szempontú tipológiák, melyek a hatalom szempontjából osztják fel az ezotériát; és persze felállítaná a tipológiák tipológiáját is, majd, hogy végre újra beszélgethessen, bekapcsolná a netet⁷ és csetelni kezdene Morgainys-szel, a látnokkal, az Arcnélküliek Vörös Papnőjével, aki „életvezetőként is funkcionál”.⁸

Irodalomjegyzék

- Biedermann, Hans (1989). *A mágikus művészetek zseblexikona*. Budapest: Kentaur.
- Carrette, Jeremy, & King, Richard (2005). *Selling Spirituality. The silent takeover of religion*. New York: Routledge.
- Diósi Dávid (2011). Posztmodern vallásosság? – Milyen módon vallásos korunk embere? *Vigília*, 76 (10), 722-730.
- Domokos Áron (2007). *A populáris ezotéria és az olvasás piaca*. [Doktori disszertáció.] Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem.
- Faivre, Antoine (2000). *Theosophy, Imagination, Tradition: Studies in Western Esotericism*. Albany, NY: Suny Press.
- Farias, Miquel, Claridge, Gordon, & Lalljee, Mansur (2005). *Personality and cognitive predictors of New Age practices and beliefs. Personality and Individual Differences*. Oxford: University of Oxford.
- Farkas Attila Márton, & Mund Katalin (2002). Technicizált spiritualitás. *Liget*, 15 (9), 66-94.
- Goodrick-Clarke, Nicholas (2008). *The Western Esoteric Traditions. A Historical Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Hanegraaff, W. J. (1996). *New Age Religion and Western Culture. Esotericism in the mirror of secular thought*. Leiden: E. J. Brill.
- Heelas, Paul (1996). *The New Age Movement. The Celebration of the Self and the Sacralization of Modernity*. Cambridge: Blackwell.

⁷ Találatok száma a weben fogalomkereséskor: ezotéria (1 030 000 találat), ezoterikus (1 530 000 találat), spirituális (601 000 találat), spiritualizmus (103 000 találat), okkult (408 000 találat), okkultizmus (265 000 találat), misztika (175 000 találat), misztikus (695 000 találat), mágia (720 000 találat), mágikus (616 000 találat). New Age (75 500 000 találat), esoteric (19 700 000 találat), esoterical (40 900 találat), spiritual (266 000 000), spiritualism (1 020 000 találat), occult (27 900 000 találat), occultism (931 000 találat), mystic (97 500 000), mystical (41 400 000 találat), magic (892 000 000 találat), magical (200 000 000 találat) Utolsó letöltés: 2014. november 16.

⁸ <http://www.astronet.hu/szakerto/morgainys-31-31>

- Horváth Tibor (1987). *Ismeretszervezés és szintaxis*. [Kandidátusi Értekezés.]
Budapest: Magyar Tudományos Akadémia.
- Kamarás István (1999). Új vallási mozgalmak világszerte és Magyarországon. *Magyar Tudomány*, 44 (5), 560-569.
- Kis-Halas Judit (2005). A wiccától a cyberboszorkákig. Újboszorkány kultuszok a 20. században. *Rubicon*, (7), 56-61.
- Kis-Halas Judit (2007). „Fejtetőmön arany fénygömb” In Pócs Éva (szerk.), *Maszk, átváltozás, beavatás. Tanulmányok a transzcendensről V.* (pp. 400-420). Budapest: Balassi.
- Kiss Endre (2006). Szemantika és tipológia a filozófiában. Max Weber Protestáns etikája és a szemantikai transzformáció.
<http://www.pointernet.pds.hu/kissendre/etika/20060414101704779000000179.html>
[2014.12.16.]
- Láng Benedek (2007). *Mágia a középkorban*. Budapest: Typotex.
- Máté-Tóth András (2002). Szinkretizmus és kereszténység – Harry Potter. In *Útjaidon. Ünnepi kötet Jelenits István 70. születésnapjára* (pp. 589-601). Budapest, Új Ember Kiadó.
- Sárközy Csongor (2005). Ezoterikus gyakorlatok dél-alföldi középiskolások körében. *Erdélyi Társadalom*, 5 (1), 123-138.
- Szilágyi Tamás, & Szilárdi Réka (2007). *Istenek ébredése. Az újpogányság vallástudományi vizsgálata*. Religion in Society 1. Szeged: JATE Press.

